УДК 94(477) “1919–1939”

Оксана Парнета

ПОЛЬЩА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1919–1939)

У статті проаналізовано роль та місце відродженої Польської держави у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи в 1919–1939 рр.

Ключові слова: Польща, міжнародні відносини, договір, Версальська система, незалежність.

Процеси сучасного світового устрою ведуть до пошуку аналогій, переосмислення важливих проблем як вітчизняної, так і зарубіжної історії. До них, безперечно, відносять нове бачення міжвоєнної Європи, зовнішньої політики новоутворених національних держав у час їх унезалежнення.

Відновлення в 1918 р. Польської національної незалежної держави за значенням було подією історичного значення не тільки для Польщі, а й для Європи, оскільки після 120-літнього поневолення чужоземними державами польський народ, як й інші слов’янські народи, здобув самостійність, став на шлях незалежного політичного розвитку. Друге національне польське відродження призвело до самовизначення та утвердження Польщі в контексті новітньої історії, ознаменувавши тим самим завершення багатолітніх зусиль поляків у справі відродження країни й відповідало вимогам європейської історії. Проголошення незалежності Польської держави обумовило здобуття вагомого її місця у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи та впливу на історичні процеси на європейському континенті в умовах міжвоєнного часу.

Мета пропонованого дослідження полягає у всебічному аналізі місця й ролі нововідновленої Польщі у системі міжнародних відносин Європи у досліджуваний період, переосмисленні питань зовнішньополітичного розвитку Другої Речі Посполитої, визначенні й реалізації концептуальних основ зовнішньої політики, налагодженні зв’язків із зарубіжними країнами.

Об’єктом дослідження є міжнародні відносини в Центрально-Східній Європі у досліджуваний період.

Предмет дослідження становлять особливості міжнародного становища Польщі та основні напрями, форми і засоби зовнішньополітичної діяльності польських урядів у налагодженні й розвитку зв’язків з державами Європи і світу та їх вплив на міжнародні відносини у досліджуваний період.

Зазначимо, що ці проблеми знайшли певне відображення у працях Л.Алексієвець [1], Л.Зашкільняка і М.Крикуна [2], М.Литвина [3] та інших українських істориків. Однак проблема висвітлення Польщі в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період 1919–1939 рр. все ще не втратила своєї наукової актуальності, а її вивчення стає нагальним завданням в сучасних умовах розвитку українсько-польських взаємин та євроатлантичних і глобалізаційних процесів.

Пропонована стаття покликана сприяти подальшому провадженню неупередженого та об’єктивного наукового пошуку в царині дослідження місця й значення відродженої Польської держави у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи в 1919–1939 рр., з’ясуванню концептуальних засад Другої Речі Посполитої у галузі зовнішньополітичної діяльності як важливого чинника національного державотворення. Згадане дослідження, його результати об’єктивно пов’язані з темою зацікавлення істориків українських і зарубіжних, переважно, історіографічних шкіл

– вивченням окремих аспектів міжнародного становища Польщі, її зовнішньої політики у контексті державницьких домагань поляків після проголошення Польської Республіки.

Незалежна Польща після Першої світової війни змінила геополітичну карту Європи. Її поява є однією з найбільших геополітичних подій початку XX ст. Здобуття Польщею ознак повноцінної держави, рівноправного суб'єкта міжнародних відносин відбувалося за складних і суперечливих умов повоєнного облаштування, що значною мірою визначило характер і зміст повоєнної політики на міжнародній арені. Складність ситуації полягає в тому, що Польща, будучи однією з найбільших європейських держав, маючи значний і різнобічний потенціал, не мала відповідного місця й впливовості у міжнародних стосунках, лише поставала їх суб'єктом, набувала певного досвіду, відчувала відсутність дипломатичних кадрів, власне лише створювалась її дипломатія. Особливість польської зовнішньої політики полягала у визначенні державних кордонів та забезпеченні територіальної цілісності в складних умовах повоєнної Європи.

Значною була роль зовнішньої політики у налагодженні й розвитку зв'язків з державами Європи і світу у зміцненні міжнародного становища Другої Речі Посполитої, котра була активним складовим чинником міжнародних відносин на європейському континенті, багато відомих польських діячів виступали на міжнародній арені, були знані за кордоном, підтримували взаємини з державними і політичними діячами інших країн, ініціювали ідеї, визначали не лише зовнішньополітичне обличчя Польщі, а і Європи, а відтак і світу. У Парижі, Лондоні та інших столицях діяв Роман Дмовський, на перебіг польсько-російських відносин впливав Юзеф Пілсудський, польсько-німецькі справи на найважливіших напрямках перебували під впливом Войцеха Корфанти, як керівники урядів на польську зовнішню політику впливали Вінцентій Вітос та Ігнацій Дашинський. Польський уряд і його закордонна дипломатична служба обґрунтовували та відстоювали національні інтереси на міжнародній арені.

Враховуючи умови здійснення політики Польщі на міжнародній арені, цілі, зміст і динаміку, основні пріоритети, зовнішньополітичну діяльність нововідродженої Польської держави у міжвоєнний період можна поділити на три головні етапи: перший охоплює 1918–1923 рр. і характеризується зусиллями щодо визначення кордонів Польщі, а також їх міжнародного визнання; другий – 1923–1932 рр., коли Польща простувала до зміцнення свого нового становища в Європі, головним чином, спираючись на Лігу Націй, і, насамперед, до укладання зовнішньополітичних зв'язків із сусідами й тогочасними великими державами; третій – 1933–1939 рр., у якому розпочалася і велася боротьба за існування Польської держави, а також цілісність її території [4, с. 5].

Зовнішня політика Другої Речі Посполитої здійснювалася у 1919–1939 рр. здебільшого відповідно до дипломатичних комбінацій великих держав, які скеровувалися на зміцнення власних позицій та послаблення суперників. Упродовж міжвоєнного часу Польща намагалася матеріалізувати свої уявлення про геополітичну роль Другої Речі Посполитої в Центрально-Східній Європі й налагодити міждержавні відносини на тлі загального повоєнного ускладнення міжнародного становища на континенті. У результаті дипломатичних і військових зусиль Польща на початок 20-х років минулого століття завершила процес визнання державних кордонів, визначила в Березневій конституції 1921р. основні принципи зовнішньополітичної діяльності на міжнародній арені [5, с. 507], проте силове встановлення більшої частини кордонів Польщі призвело до дальшої напруги у відносинах з більшістю сусідніх країн, за винятком, можливо, тільки Румунії і певною мірою Латвії. Переважно профранцузька орієнтація зовнішньої політики в період становлення Польської національної державності обмежувала свободу маневру в майбутньому, в міру того, як Франція втрачала свої пануючі позиції на європейському континенті. Внаслідок цього стосунки із сусідніми країнами були напруженими і суперечливими [6, с. 195].

На початку 1930-х років в умовах корінної перебудови міжнародних відносин в Європі й світі були сформульовані основні принципи нової повоєнної зовнішньої політики, які отримали назву "політики балансування". Зовнішня політика Польщі випливала з концепції "двох ворогів", що об'єктивно вимагала від польської дипломатії постійного лавірування між сильнішими сусідами – СРСР і Третім Рейхом на заході. Польща проводила лінію "рівного віддалення" від Німеччини й СРСР і намагалася всіма засобами протидіяти їх можливому зближенню і союзу на антипольській платформі [7, с. 264–265]. Результатом такої тактики уряду Польщі було укладено у Москві 25 липня 1932 р. пакт про ненапад. Аналогічний договір двома роками пізніше (26 січня 1934 р.) підписано з Німеччиною [8, с. 124]. У той же час Польща відмовилась брати участь у запропонованому Францією і СРСР так званому "Східному Локарно", що мало стати ключовою ланкою Європейської системи колективної безпеки, мотивуючи такий крок недовір'ям багатосторонніх угод і бажанням забезпечити свою безпеку серією двосторонніх договорів і протоколів.

Перевіркою польської зовнішньої політики стали події другої половини 1930-х рр. Користуючись потуранням західних держав, Німеччина у 1935 р. здійснила демілітаризацію

Рейнської області, взяла активну участь у громадянській війні в Іспанії на боці Франко, а у березні 1938 р. Гітлер здійснив аншлюс Австрії. На жаль, Польща не протидіяла цим діям Німеччини, поглиблюючи кризу Версальської системи для досягнення власних цілей. Весною 1938 р. нею був висунутий ультиматум Литві з вимогою визнати остаточний характер польсько-литовського кордону на користь Польщі.

Згодом Польща взяла участь у розчленуванні Чехо-Словаччини, що стало прелюдією до Другої світової війни. Ці дії з боку Польської держави не отримали схвалення в громадській думці Європи, адже пов'язувалися з агресивною політикою Німеччини щодо Австрії та Чехо-Словаччини. 29 вересня 1938 р. в Мюнхені великі західні держави визнали нові вимоги Німеччини, яка простувала до наступної світової війни. Свідченням цього було загарбання Праги у березні 1939 р., і вимога від Польщі на згоду на включення Ґданська до Рейху та на так званий "екстериторіальний коридор", який з'єднував би німецьке Помор'я зі Східною Пруссією. За Версальським миром 1919 р. смуга Польщі до моря в Ґдині та Ґданськ (Данциг) відокремили Східну Пруссію від решти Німеччини. Гітлер вимагав комунікації через цей польський коридор.

З огляду на агресивність Німеччини, Польща потрапила у надзвичайно небезпечне становище. Таємні німецько-радянські переговори, що проводилися водночас і рівнобіжно з офіційними явними переговорами з Англією, Францією, привели до підписання 23 серпня 1939 р. пакту про ненапад між Німеччиною і СРСР – пакт Ріббентропа-Молотова. У доданому до цього договору таємному протоколі йшлося про поділ польських територій і про сфери впливів Третього Рейху (Литва) та СРСР (Фінляндія, Естонія, Латвія і Бессарабія). Практично перед Німеччиною відкрився шлях до агресії проти Польщі. Радянсько-німецькі домовленості свідчили про те, що дві сусідні великі держави об'єдналися для боротьби проти невигідної їм Версальської системи, невід'ємною частиною якої була Польща. І відбулося це в умовах, коли західні союзники Варшави не були готові надати їй дієву допомогу. Гітлер мав безперечну військову перевагу не лише над Польщею. Німеччина демілітаризувалася після відмови від військових обмежень Версалю, а також опанувала потужний військово-промисловий потенціал ліквідованої Чехо-Словаччини. У той час як Англія не мала значних сухопутних військ, а у Франції поширеним було твердження про те, що французи не повинні гинути за "польський порядок".

Таким чином, напередодні очікуваного нападу німців Польща була залишена напризволяще, було очевидно, що ані Англія, ані Франція не нададуть її відповідної допомоги, а СРСР став на бік Німеччини, а Червона армія перейшла Збруч 17 вересня 1939 р. Гітлер мав усі підстави бути задоволеним. Однак, незважаючи на важку ситуацію, Польща вирішила чинити збройний опір.

1 вересня 1939 р. призвело до драматичних подій, до воєнної катастрофи, якої зазнала Друга Річ Посполита, до втрати нею свободи і незалежності. Фашистська навала поставила питання про етнічне та фізичне виживання польської нації. У польській історіографії, у національній свідомості і традиції живе переконання, що поляки у безнадійній ситуації цілковитого оточення зайняли гідну ситуацію, заявили про моральну силу, яку дало їм переконання, що відстоюють справедливу справу, що захист свободи і суверенності, отриманих з такими труднощами у 1918 р., навіть в складних умовах, для оборони країни є найвищим наказом – боротися за вітчизну, що така боротьба – це потужний моральний капітал, що ця боротьба буде початком широкого руху Опору проти загарбників, що в сприятливих умовах можна відбудувати вільну і незалежну Польську національну державу. Події Другої світової війни і післявоєнного часу переконливо довели життєстверджуючу силу і бажання польського народу до звільнення країни від окупантів і відновлення Польської національної державної самостійності й незалежності.

Список використаних джерел

1.Алексієвець Л.М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926 / Л.М. Алексієвець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с. 2. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. – Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2002. – 752 с. 3. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / М. Крикун. – Львів, 1999. – 488 с. 4. Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej. 1918–1939. – T.1: 1918 – 1932 / Pod red. naykową T.Jędruszczaka i M.Nowak – Kiełbskowej. – Warzsawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1989. – 540 s. 5. Kumaniecki K.W. Odbudowa panstwowości polskiej: Najwazniejsze dokumenty. 1912 – styczeń 1924 / K.W. Kumaniecki. – Warszawa, Kraków, 1924. – S. 507 – 522. 6. Dylągowa H. Historia Polski 1795–1990 / H. Dylągowa. – Lublin: Instytut Europy Środkowo – Wschodniej, 2000. – 239 s. 7. Łossowski P. Dyplomacja polska 1918–1939 / P. Łossowski. – Warszawa: Wydawnicy: Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, 2001. – 479s. 8. Sowa A. U progu wojny. Z dziejów spraw wewnętrznych i polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej / A. Sowa. – Kraków: Towarzystwo Sympatyków Historii, 1997. – 321 s.